
PROCESS

eller

STILLESTÅND?

Renässans i det österrikiskt-schumpeterianska lägret

Gunnar Eliasson

En god teori är ett sätt att ordna fakta så att man "förstår". Förståelse, inbillad eller verklig, är en förutsättning för att kunna fatta beslut. Förståelsen bygger på logik, en sammanhängande plan, tankemässig ordning och reda. Vi strävar alla utifrån våra olika förutsättningar efter förståelse.

Har vi svårt att begripa förenklar vi så att vi tror oss ha situationen under kontroll. Detta gäller var och en av oss, politiker, företagsledare, företaget. Är vi inte beslutskapable, blir vi oreliga, företaget blir disorganiserat.

Men förståelsen skiljer sig mellan olika människor. Den teori vi tar till för att få ordning och reda bestämmer hur vi uppfattar verkligheten. Det är ett plus, en social krydda att det finns många synsätt på verkligheten.

Att bilda skola

Kontrasten och konflikten mellan olika synsätt var Hegels – och sedan Marx' – dialektiska metod att skapa förståelse. Inte så långt från Hegels och Marx hemtrakter växte något senare ett motsvarande synsätt om den ekonomiska verkligheten fram, men implikationen blev helt annorlunda. I den "österrikiska skolan" var det kontrasterna mellan olika ekonomiska förutsättningar och olika synsätt som drev den ekonomiska processen framåt.

Det paradoxala, liksom vad beträffar Marx, var att de ekonomer som under 1800-talets andra hälft formulerade den subjektiva värdeläran eller marginalnyttoteorin, spelade en roll såväl vid grundandet av den österrikiska skolan, som betonade oförutsebarhet på mikroplanet och omöjligheten av ekonomisk jämvikt, som den moderna välordnade, allmänna jämviktsteorin om en kontrollerbar, planerbar ekonomi.

Dessa två skolor står för närvarande som kontrahenter i olika akademiska gathörn. Den välformulerade all-

mäna jämviktsteorin, som beskriver ett slutligt tillstånd av ekonomiskt stillestånd och harmoni, har under efterkrigstiden gradvis fått ett intellektuellt övertag i den ekonomiska debatten; den förmedlade ett budskap om den nationella ekonomin som efterkrigstidens politiker gillade, *kontrollerbarhet*. Politikerna kunde ta på sig ambitiösa styruppgifter. 70-talets orediga ekonomiska förhållanden kom de gamla österrikarna till hjälp. Den ekonomiska processen måste förklaras. Det var nu inte ens klart vart den var på väg. Ett tillstånd av kaos verkade gälla för enskilda beslutsfattare i den dynamiska totalekonomin. Men den österrikiska skolan hade ett budskap om en övergripande självreglerande ordning och reda även hos en dynamisk ekonomisk process, bara vissa övergripande villkor var uppfyllda.

Det österrikiska synsättet

Egentligen är detta med "skola" ganska dumt. Man måste kryssa ordentligt intellektuellt för att identifiera ekonomiska skolors företrädare. Men det är ett användbart pedagogiskt grepp att skärpa konturerna hos ett vetenskapligt betraktelsesätt genom att associera det med några symboliska portalfigurer, som var och en får representera vissa särdrag hos helheten. Jag kopplar den österri-

Särtryck ur: **Fri Ekonomi** nr 2, juni 1987, Unga Ekonomer, Stockholm.

kiska skolan till Carl Menger (marginalnyttans teori, oförutsebarhet på mikroplanet), Eugen von Böhm-Bawerk (kapitalteori), Ludwig von Mises (mänskligt handlande, processen), Friedrich von Hayek (informationskostnadernas betydelse vid ekonomiska transaktioner), Knut Wicksell (ojämviktsekonomi) samt Joseph Schumpeter och Israel Kirzner (entreprenörerna). Varken Knut Wicksell eller Joseph Schumpeter brukar normalt klassas som tillhörande den österrikiska skolan, även om de har klara rötter i det österrikiska tänkesättet. Men de passar in. De behövs tillsammans med von Hayek för att representera marknadsekonomins förmåsta teknologi, nämligen koordineringen av en dynamisk ekonomisk process.¹ Leon Walras samt Gerhard Debreu och Kenneth Arrow får tillsammans med en stor grupp matematiskt skolade ekonomer representera den allmänna, planekonomiska jämviktsteorin. Lord Keynes låter jag stå som ensam intellektuell centralfigur för den tredje skolan, den av statsmaktens efterfrågepolitik styrbara makroekonomin. Den skola man "går i" bestämmer vilken uppfattning man har om ekonomisk politik.

Det som kännetecknar alla de namn jag listat är intellektuell bredd. Såväl i Lord Keynes' som Kenneth Arrows författarskap lyser en bred förståelse av den ekonomiska utvecklingen fram. De har dock i första hand blivit kända som symboler för den formaliserade teori, som de lyckades formulera matematiskt; en speciell teori för den typ av problem som då var aktuella. Dessa portalfigurer har alltid varit klara över sin teoris ad hoc karaktär och begränsning. Detta kan inte sägas om skolornas alla övriga medlemmar. Eftersom förenklade teorier förr eller senare blir felaktiga, är det lite oräddvist att t ex Keynes på universitetens kursplaner blivit representant för något som i dag verkar aningen dumt. Keynes var aldrig Keynesian. Men det är en av de risker framgångsrika skolbildare får ta.

Om man i stället följer den österrikiska traditionen och formulerar sig brett, berättande och åskådligt, så gör man det svårt för lärarna. Det blir besvärligt att undervisa. Svårt att kvantifiera. Och i många fall praktiskt taget omöjligt att genomföra ekonometriska studier. Denna typ av teori glöms bort om det kommer enklare och populärare budskap från annat håll. Den österrikiska skolan råkade ut för detta öde under nästan 50 år. Den upplever nu en renässans i det ekonomiska tänkandet därför att de tankar den representerar, bättre än andra "skolor", förklarar vad som hänt runt omkring oss de senaste 15 åren.

Joseph Schumpeter symboliserar mer än andra den österrikiska traditionen inom ekonomisk teori, även om han av de "nya österrikarna" själva inte riktigt räknas dit. Utan Joseph Schumpeter representerar dessa österrikare ingen helhetssyn på ekonomin. Kontrasten mot den allmänna jämviktsteorin blir heller inte tydlig. Schumpeter ligger nämligen, som jag uppfattar honom, närmast

till hands som en representant för möjligheten att åstadkomma en formaliserad helhetsteori om den dynamiska marknadsekonomi. En stor fråga inom nationalekonomin är om vi kommer att lyckas på denna punkt. För mig personligen handlar det om möjligheten att modellera den experimentella ekonomin!²

Kreativ förstörelse

I kapitlet VII i Joseph Schumpeters i många avseenden pessimistiska bok "Capitalism, Socialism and Democracy" påpekas i förbigående att medan investeraren, förvaltaren ägnar sig åt att bättre och bättre administrera sin portfölj av givna "strukturer", så ägnar sig *entreprenören* åt att skapa nya och riva ned gamla strukturer. Det senare kallade Schumpeter "kreativ förstörelse".

Innebörden av citatet från Schumpeter är bredare än orden kan förmedla. Vad Schumpeter säger är att ett intensivt exercerande av gamla tankar gör Dig mer svår-mottaglig för nya tankar. Samtidigt kan en ny tanke i ett slag förändra hela Din syn på verkligheten.

Låt mig med dessa ord introducera Joseph Schumpeters betydelse för ekonomiskt tänkande, idén bakom den konferens som IUI avhöll i anledning av 100-årsminnet av Schumpeters födelse och som nyss publicerats i bokform³, samt förklaringen till den omorientering inte bara av IUIs forskning, utan av den ekonomiska forskningen i allmänhet ("tillbaka till det gamla") som pågår.

Kunskap sätter gränser

Redan Karl Marx – men han lånade idén från Adam Smith – utgick ifrån att produktionsmöjligheterna i allt väsentligt var oändliga. Den industriella organisationsformen hade en sådan kapacitet att man inte behövde fundera på vad som var produktionstekniskt möjligt. Däremot satte *marknaden en gräns*. Konsumenterna skulle bli mättade av alla varor (jämför "Limits to growth" diskussionen och Rom-klubbens idéer).

Marx gjorde redan då det misstag vi ständigt fortsätter att göra; han likställde företaget med en fabrik som blev bättre och bättre på att tillverka mer och mer av samma varor. Han glömde att produkten har ett stort och växande kvalitetsinnehåll.

¹ Min definition av den österrikiska skolan kräver hela gruppen. Under senare tid har man talat om "ny-österrikarna" och då i första hand menat von Mises, von Hayek och Kirzner. Man missar då, som jag just påpekat, såväl helhetsbilden som den schumpeterianske entreprenören. Den oförutsebara entreprenören samt krav på helhetsuppfattning är vad som gör analysen svår.

² Se vidare *The Economics of Institutions and Markets*, IUIs nya årsbok 1986/1987. Se de inledande uppsatserna.

³ Day-Eliasson (red), *The Dynamics of Market Economies*, IUI & North-Holland Publishing Company.

Kvalitet har vi svårare att hantera i den ekonomiska analysen. Kvalitetsförbättringar är vad som kännetecknar modern industriell produktion på alla sätt, genom produktutveckling, marknadsföring etc. Det avancerade industrilandets orientering av sin industriproduktion mot kvalitet och *teknologisk konkurrens* håller på att göra om dess industri till producenter av avancerade tjänster. När det gäller förmågan att konsumera kvalitet finns det ingen anledning att sätta någon övre gräns.

Vad som begränsar möjligheterna till framgångsrik *teknologisk konkurrens* på världsmarknaden är å andra sidan *industriellt kunnande*. Detta är mycket ojämnt fördelat över världen, och på goda grunder. Det tar en mycket lång tid av framgångsrik industriell utveckling att bygga upp avancerat industriellt kunnande⁴.

I den experimentella ekonomin . . .

Med praktiskt taget oändliga möjligheter till affärer och begränsat kunnande blir världsmarknaden ett gigantiskt experimentlaboratorium där tusentals företag prövar sig fram i sitt hörn med det begränsade kunnande⁵ som var och en besitter. I en sådan värld kan allt hända. Någon kommer på en ny "affärskombination", som skapar ett tillfälligt "monopol" på marknaden, till dess någon annan kommer på något bättre och slagit sönder det tidigare monopolets värde. Detta är Schumpeteriansk, dynamisk eller *teknologisk konkurrens*. Fenomenet, som alla företagare känner så väl, har fått många namn: än finns det ingen teori som "fångar" och drar de makroekonomiska konsekvenserna av denna typ av konkurrens. Däremot gav Joseph Schumpeter den dynamiska marknadskonkurrensen en verbal beskrivning redan 1912. Det intressanta för den intellektuella historieskrivningen är att denna idé föstes bort från den akademiska arenan under mer än 50 år. Den hade inte formulerats distinkt och klart. Den hade inte klätts i matematiska formler. Fenomenet dynamisk konkurrens – som alltid varit en del av varje företagsledares vardagsupplevelse hade för övrigt varit förödande för den ambitiösa, politiska debatt, som då höll på att växa sig stark och som handlade om centralstatens möjligheter att kontrollera och styra en nationell ekonomi.

. . . blir prognoserbarheten låg

I den experimentella ekonomin blir förutsebarheten nämligen låg och informationshanteringen i marknaden och inom företagen får en helt annan inriktning än att möjliggöra central planering av företag⁶ eller hela ekonomier. Det senare fick de centralplanerade företagen i väst lära sig mycket handgripligen under 70-talets störda ekonomiska förhållanden.

Den ekonomiska teorins utveckling fram till 70-talet gick på tvärs mot Schumpeters idéer.

Idén om dynamisk konkurrens föstes undan till förmån för den allmänna jämviktsteori, som relativt lätt kunde

matematiseras (Nobelpris inom detta område har gått till – för att nämna några – J Hicks, K Arrow och G Debreu). Leon Walras, marginalnytteteoretikern och samtida med Menger, var den som först formulerade det ekvationssystem som beskriver hela ekonomin i ett tillstånd av jämvikt. Tiden, dynamiken, osäkerheten och de många misstagen trollades bort. Adam Smiths *osynliga hand* blev *centralplanerarnas synliga hand*. Och inom de makroteorier som Lord Keynes formulerade på 30-talet blev statsmaktens förmåga att med beskattningsmakten i ryggen styra den totala efterfrågan, och därmed den ekonomiska utvecklingen allena rådande. Detta åstadkom han genom att summera ihop alla individuella beslutsfattare till ett enda aggregat samt att anta att kapaciteten att producera på lång sikt anpassade sig till efterfrågan.

Redan på 30- och 40-talen pågick en stor intellektuell konflikt om centralplaneringens möjligheter mellan bl a den polske ekonomen Oscar Lange och österrikaren Friedrich von Hayek. von Hayek betonade komplexiteten hos det ekonomiska samhällsmaskineriet och möjligheten att göra meningsfulla ekonomiska kalkyler. Flera av oss kan själva erinra sig konsekvenserna av dessa intellektuella dispyter i den ekonomisk-politiska debatten på 60-talet om behovet av allt hårdare styrning av ekonomin. När något gick fel var det "dåligt planerat". Det borde inte ha blivit fel. Ekonomerna var inte bättre än poliitkerna. Jag var själv med. Allt detta åstadkoms med några enkla intellektuella grepp. Man raderade med antagandens hjälp bort vissa av verklighetens fenomen ur den ekonomiska teorin. Den ekonomiska teorin blev stringent och genomskinlig (transparent) samt lätt att exercera på universitet och högskolor och (!!!) i den ekonomiska debatten. Man kunde föra klara och övertygande resonemang. Flera generationer blev lärade att från synbarligen enkla principer dra slutsatser om verkligheten som ingen tidigare, eller från och med i dag (hoppas jag) skulle våga drömma om att göra.

Därmed banade den nationalekonomiska teorin vägen för den politik som så småningom ledde till 70-talets ekonomiska kris. Detta är min uppfattning vilken delas av allt fler ekonomer, dock inte på långt när alla. Man skall – om jag får citera Lord Keynes – inte underskatta ekonomernas makt. Varje "politiker är ett eko av någon död ekonom".

De antaganden som styrde den ekonomiska analysen var att informationshanteringen i en ekonomi drar försumbara resurser (Walras "auktionär-" eller "centrala

⁴ Detta är ett av huvudtemata i IUIs nya bok *Kunskap, information och tjänster*, IUI, Stockholm 1986, som försöker besvara frågan hur den "utbildning" ser ut som ger industriellt kunnande till resultat.

⁵ "Bounded rationality" kallar Herbert Simon detta, ett begrepp som dyker upp ideligen i den nya konferensboken.

⁶ Se vidare *Hur styrs storföretag?*, IUI, Stockholm 1985.

priskontrollör" sköter denna funktion utan ersättning) samt att innovativ verksamhet inte förekommer. Nya konkurrenter och nya teknologier som på ett oförutsebart sätt hoppar in på den ekonomiska arenan (marknaden) och slår ut gamla spelare får inte förekomma. Då brakar den klassiska allmänna jämviktsmodellen ihop. Resursdragande informationshantering och oförutsebar innovativ konkurrens på mikroplanet är den dynamiska ekonomins kännetecken, i enlighet med de österrikiska traditionerna. Allt detta glömdes bort i de styrande akademiska och politiska kretsarna under en stor del av efterkrigstiden. Den ekonomiska världen skulle vara, och var därför, ordnad och kontrollerbar.

70-talets kris fick därför både politik och traditionell ekonomisk teori på knä. Därför pågår för närvarande inom nationalekonomin ett brett upplagt teoretiskt experimenterande, som så småningom kommer att bära frukt genom att dynamik arbetas in i de existerande nationalekonomiska doktrinerna. Den nya konferensboken är ett inslag i denna utveckling. De som håller på med detta arbete är inte längre lika illa sedda inom professionen som de tidigare var. Mindre vackra teoretiska strukturer accepteras till och med därför att de är mer relevanta än de gamla.

... kriser och omtänkande en vardagserfarenhet

Det är intressant att det skall ta så lång tid att få en omprövning till stånd inom politik och akademier och att en ekonomisk kris av globalt format skall behöva inträffa innan omtänkandet kommer till stånd.

Inom affärslivet händer nämligen detta varje dag i smått. Varje företag som vill överleva måste pröva sin "teori" i marknaden och reaktionen är omedelbar. Man vinner eller förlorar. Men allt sker i smått och konsekvenserna totalt blir positiva. Marknadskonkurrensen är nämligen inte ett "nollsummespel" utan ett spel där vinsterna är betydligt större än insatserna. Det kallas ekonomisk tillväxt. Detta får illustrera den centrala planeringens faror och behovet av att hålla statsmakten liten, så att spontant experimenterande på mikroplanet kan få äga rum i fred. Det är nämligen på detta sätt som vinster blir stora och tillväxten hög.

... misstag en normal och önskvärd företeelse

Ingen utveckling kan äga rum utan misstag. Det privatkapitalistiskt organiserade samhällets teknik är att göra misstagen små men många och att ordna belöningssystemet så att experimenterandet i smått ändå är mycket aktivt; så aktivt att tillräckligt många lyckade satsningar kommer till stånd.

Det centralistiskt organiserade samhället klarar inte misstag. Kulturen i ett sådant samhälle accepterar inte

lätt misstag därför att alla beslut av betydelse skall tas centralt, med full insikt och på ett sådant sätt att misstag teoretiskt inte bör förekomma. Detta är en ohyggligt hämmande industrimiljö. De misstag som görs blir dessutom stora och så komplicerade – "70-talets ekonomiska kris" tex – att ansvaret inte kan redas ut. Vem skall vi skylla 70-talskrisen på: Gunnar Sträng, Richard Nixon, Lord Keynes eller Karl Marx?

Av samma skäl är företagen i det kapitalistiskt organiserade samhället specialister på att hitta på, pröva, chansa men att snabbt upptäcka och avveckla misstag. Det är lätt att göra en ofördelaktig jämförelse med den offentliga produktionen, som skyddas av monopollagstiftning och där anställda och ledning kan kosta på sig en ganska långtgående oförmåga och slapphet innan marknadskrafterna tränger igenom och tvingar fram förändringar. Den kultur eller de regelsystem som utvecklas inom det offentliga gör det svårt eller omöjligt att stänga butiken när man upptäckt att affärsidén var fel. Hur slår man till exempel igen AMS eller, för att vara realistisk, ett statligt subventionerat företag? Därför kan inte heller experimenterande verksamhet äga rum på centralstatens nivå. Vi har där inga effektiva metoder att bli av med det som inte fungerar och det vi inte vill behålla.

Beslutet om nedläggning skall ju köras genom en riksdag eller ett kanslihus som under högtidliga former beslutat om att köra igång. I marknaden tackar kunderna var och en för sig och går till en ny producent. Till sist tar kassan slut. Här kan jag också formulera en variation på Joseph Schumpeter: Vinsten är ett utmärkt mått på duglighet. Den kan varken talas fram eller pratas bort.

Men den slutsats jag just dragit bygger ändå helt på *antagandet* att vi inte kan kalkylera fram vad som är bäst. Det kan vi inte i den "experimentellt" organiserade ekonomin.

... samt informationshantering och koordinering en mycket resurskrävande uppgift

Den "unge" Joseph Schumpeter (1912) tänkte helt i termer av den experimentella ekonomin, även om han inte använde den termen. Mycket gick att matematisera och göra kalkylerbart, men entreprenörens förmåga att komma på nya affärslösningar på mikroplanet var i allt väsentligt oförutsebar. Det kunde hända här eller där och på något sätt, men ingen kunde förutse hur och när. Alla i marknaden hade anledning att vara osäkra och hålla sig skärpta och själva gardera sig genom att hitta på oförutsebara nya och bättre lösningar. Idén om oförutsebarhet formulerades ursprungligen av Menger och var en del av den österrikiska traditionen. Men ingen hade tidigare så systematiskt som Schumpeter gjort entreprenören till den drivande kraften bakom ekonomisk utveckling.

Den äldre Joseph Schumpeter (1942) däremot såg hur

forsknings- och utvecklingsarbetet rutiniserades i de stora företagen och hur de lyckades allt bättre genom att bli allt större. Vad han såg gjorde honom pessimistisk. Han förutsåg att *skalan* höll på att ta över inom det tekniska utvecklingsarbetet, entreprenören skulle snart slås ut. Varje produktområde skulle snart domineras av *ett* gigantiskt företag, ett monopol. Den politiska makten skulle naturligtvis bli utom sig av förtjusning och etablera en ohelig allians med några få storföretagsmonopol (känns det igen?) och demokratin skulle försvinna, därav namnet "Capitalism, Socialism and Democracy" på Schumpeters bok.

Entreprenören stör och stabiliserar

Den österrikiska nationalekonomin ser entreprenören som en såväl störande (Schumpeter) som stabiliserande (särskilt Kirzner) agent. Om systemet mot förmodan skulle råka vara i jämvikt, så får de oförutsebara entreprenörerna det snabbt ur jämvikt. Den kontrollerbara ekonomin, som den allmänna jämviktsmodellen beskriver, brakar å andra sidan ihop när entreprenören uppträder. Detta kan till och med matematiskt visas. I den planerade ekonomin håller man därför kontroll genom att hämma entreprenörerna och andra störande element. Det är därför logiskt konsekvent att man inte heller får den planerade ekonomin att utvecklas ekonomiskt. De österrikisk-schumpeterianska ekonomerna försöker bygga ekonomiska modeller som klarar entreprenörernas störande anstormningar.

Kirzner har därför kommit att även betona entreprenörens jämviktsskapande egenskaper. Entreprenörerna tjänar pengar på att eliminera ojämvikterna ("arbitrage"). Den som av olika skäl inte vill se marknaden som den kontrollerande och styrande "anden" utan föredrar politiska lösningar måste därför finna en form att planera den innovativa verksamheten så att den inte stör ekonomin: dvs exakt vad den gamle Schumpeter oroade sig för. Industripolitik och teknologiplanering är inslag i dessa ambitioner. Det kan vara nyttigt att uppmärksamma att den tro på "the Management of Technology" som för närvarande breder ut sig bland företagen i väst är ett inslag i denna ambition. Såväl företagen i de gamla industriländerna som ländernas politiker är oroade för den japanska industrimaskinen.

Så länge ambitionen att planera den innovativa verksamheten hålls inom företagets väggar, är det helt i sin ordning. Företagens ledning måste komma till skott om vad exakt man skall göra. Men behöver vi överhuvudtaget ha någon uppfattning på högre nivå om vilken teknologi vi (läs Sverige) skall satsa på? Österrikarna skulle svara *nej*. I den experimentella ekonomin vet inte ens företagen vad de bör satsa på. Men de måste agera.

Kunskapsbaserade monopol i fri konkurrens är marknadslösningen

Fram till 70-talets kris hade faktiskt Schumpeters dystra scenario om möjligheten till rutinmässig, planerad innovativ verksamhet en viss trovärdighet. Inte längre. I dag genomgår GM en organisatorisk kris och till och med IBM verkar ha fått problem. Inget företag – oavsett storlek – går nämligen säkert i den experimentella ekonomin med obegränsade internationella affärsmöjligheter och öppna marknader, där vem som vill fritt kan etablera sig i konkurrensen. Att konkurrensen hålls igång genom *fri rätt att etablera sig i marknaden* är ett kritiskt antagande och det enda entydiga kännetecknet på en *marknadsekonomi*. Vi observerar hur det politiska systemet överallt, i rättvisans namn försöker begränsa denna frihet; från den internationella handeln, via den offentliga sektorn och till Stockholms taxi.

Men tekniken (läs marknaden) bryter så småningom sönder de största monopol. När skatterna blir för höga blir incitamenten att undgå dem genom skicklighet och fusk ännu högre. Vi får en "grå" ekonomi som ligger utanför den politiska kontrollen. Så småningom undermineras beskattningsmakten. Centralstatens försök att monopolisera media och informationsspridningen både i öststaterna och i delar av Västeuropa har spräckts av tekniken. Om det vågar vi i dag säga öppet: sköönt. Även i Stockholms taxi håller monopolet på att knäckas av tekniken. Det uppskattar vi också. Det tråkiga är att vi inte har någon ekonomisk teori som kan hjälpa oss att få en samlad överblick över vad som håller på att hända. Men den kommer, om experimenterandet släpps in i akademiernas forskarrum.

Men även vetenskapen behöver en kris då och då för att nya insikter skall kunna konkretiseras och formuleras på samma sätt som affärsfolket måste delta i konkurrensen för att själva vara konkurrenskraftiga.

Karl Marx talade om ständigt återkommande kriser i det kapitalistiskt organiserade systemet. Han menade dock någonting helt annat än det vi talat om. Den kris industriländerna upplevt under 70-talet är inte marknadsekonomin kris. Det är den halvplanerade världsekonomin kris. Och om Marx, som var en mycket begåvad ekonom med några få centrala, intellektuella upphängningar, hade lärt sig av 1970-talets ekonomiska kriser, hade han dragit rakt motsatta slutsatser i "Das Kapital".